

Fakultetsopponenten sammanfattar

ULF BLOSSING

Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet

Susanne Westman - Ambiguities and intertwinings in teachers' work: existential dimensions in the midst of experience and global trends (Luleå: Luleå tekniska universitet, 2014)

Susanne Westman har skrivit en sammanläggningsavhandling på engelska om lärares arbete i ett samhälle som genomsyras av globala trender och politiska reformer. Syftet är att förstå vad lärares arbete innebär utifrån levda erfarenheter och filosofiska perspektiv. Forskningsfrågorna är två: Vilken betydelse har existentiella dimensioner i lärares arbete? Hur kan dessa förstås i ljuset av en globaliserad och standardiserad utbildning? Westman tar sin utgångspunkt i Merleau-Pontys existentiella fenomenologi om varat som en integrerad del av individens kropp och omvärld. Individens förstås som sammanflätad med världen där inre också kan vara yttre och där subjektet kan byta plats med objektet.

Westman tecknar en bakgrund med utgångspunkt i det sena 1990-talets och det tidiga 2000-talets utbildningstrender och politiska reformer. Hon börjar i globala rörelser som OECD, WB och EU, fortsätter med det livslånga lärandet, går igenom den neoliberal utbildningspolitiken och kunskapsbaserade ekonomier samt kvalitetsutveckling i förskola och skola. Westman beskriver förändringarna i läroplanerna, framför allt för förskolan. Vidare återger hur lärares arbete skildras i den offentliga debatten och hur detta tillsammans med övriga förändringar har påverkat den professionella identiteten. Med livsvärldsfilosofin som utgångspunkt vill Westman sälla sig till de forskare som hävdar att den administrativa och teknologiska utvecklingen har avlägsnat sig från lärares erfarenheter. Hon frågar sig om inte den levda erfarenheten är en underskattad källa till kunskap? Westman vill genom avhandlingen bidra med att lyfta fram lärares erfarenhet av arbetet i praktiken.

Frågeställningarna besvaras genom fyra studier varav tre förelåg som publicerade artiklar vid disputationen. Westman är ensam författare till en av artiklarna. Den första har i svensk översättning titeln *Lärararbetets fenomenologi: Bilder av kontroll, kaos och omvårdnad*. Syftet med undersökningen var att utforska de fenomenologiska sätt som lärares arbete erfars på och porträtteras av lärare och barn. Tre workshoppar genomfördes i Sverige och en i Hong Kong med lärare från olika länder. Barnen kom från Sverige och Australien. Lärare och barn fick till uppgift att rita vad som kom för dem när de tänkte på lärares arbete. Forskarna förde också samtal med barnen om teckningarna.

Den andra artikeln, *Ett förstärkt läraruppdrag i förskolan: Lärares erfarenheter, övertygelser och strategier*, undersöker hur svenska lärare i förskolan upplever sitt läraruppdrag med ett förstärkt ämnesfokus, specifikt det naturvetenskapliga. På frivillig basis deltog här tio lärare från tre arbetslag och två förskolor, varav en med en Reggio Emilia inriktning och en med en utvecklingspedagogisk inriktning. Lärarna svarade skriftligt på frågan hur de upplever att det är att arbeta med barns naturvetenskapliga utforskande i förskolan. Därefter genomfördes uppföljningsintervjuer i grupp eller individuellt.

Tredje artikeln har titeln *Skilda föreställningar av det kompetenta och deltagande barnet i förskoledokumentation*. Här undersöktes grundläggande föreställningar om barn, lärande och kunskap såsom de reflekteras kring i dokumentation insamlad i tre svenska förskolegrupper. Urvalet utgjordes av samma lärare som i den förra studien utom två lärare. Lärarna uppmanades att dela med sig av dokumentation kring barnens naturvetenskapliga utforskande. Detta resulterade i 166 foton, 23 video clips, 12 målningar, 8 foton tagna av barnen samt 34 delar av dokument med både text och bilder av barn. Uppföljningsintervjuer genomfördes i grupp och individuellt där lärarna kommenterade materialet.

Den fjärde artikeln slutligen utgörs av en litteraturstudie: *Omprövande av tidsliga dimensioner i utbildning på grundval av Merlau-Pontys och Deleuzes filosofi: ett sammanflätat vara-blivande [be(com)ing]*. Syftet är att utforska tidsföreställningar kring barn och tidsliga dimensioner i utbildning.

Westman kommer fram till att de existentiella dimensionerna i lärares arbete kommer till uttryck som 1) sammankopplade dimensioner av livsvärlden och levd erfarenhet och 2) grundläggande antaganden om relationen mellan subjekt och objekt, kropp och själ, människa, kultur och natur samt ett pågående multidimensionellt blivande. Dessa måntydigheter och sammanflätningar, som Westman uttrycker det, kan sammanfattas som Ömsesidiga och kroppsliga relationer, Sammanflätade relationer mellan människa, kultur och natur samt Ett pågående multidimensionellt blivande. Westman menar att detta står i motsättning till det rationalistiska synsätt som dominerar ledning och styrning av utbildning i dag.

Westman argumenterar i diskussionen för ett alternativt förhållningsätt där dåtid, nutid och framtid beaktas samtidigt och som kan gälla såväl barnens lärande som lärarens professionella lärande. I praktiken betyder det att inte bara målen för utbildningen ska beaktas utan också barnens erfarenhet och intresse. Detta menar Westman kommer också att bidra till barnens såväl som lärarens egen utveckling och ”chiasmic be(com)ing”.

Westmans avhandling behandlar grundläggande frågor om det innersta väsendet i lärande och utbildning och lärares arbete. Det är viktiga frågor i en tid då jag precis som Westman menar att en rationalistisk agenda i allt väsentligt presenteras som sanning och som bortser från viktiga delar av vad det innebär att vara människa och att lära. Genom Merleau-Pontys fenomenologi beskriver Westman betydelsefulla existentiella dimensioner i lärares arbete.

Att använda Merleau-Pontys perspektiv i en vetenskaplig analys är emellertid inte utan komplikationer. Perspektivet förordar en helhet uttryckt som komplexitet, sammanflätningar och multidimensionalitet. En analys innebär att särskilja komplexa helheters och sammanflätningars beståndsdelar för att mer i detalj kunna beskriva dessa delars relationer till varandra. Risken finns att man i en ansträngning att hålla det filosofiska perspektivet helt inte når en konkretion i analysen så det går att förstå vad det handlar om i praktiken. Det är lätt att läsa Westmans text. Det flödar av spännande formuleringar och tankar, men då och då stannar jag som läsare upp och funderar på vad det egentligen betyder, i praktiken! Det finns några antydningar om att avhandlingens resultat får betydelse för hur målen för undervisningen formuleras, att ett demokratiskt upplägg är betydelsefullt där barnen får vara delaktiga, liksom att också lärare borde äga ett större inflytande över arbetet.

Man kan ifrågasätta om den utveckling som Westman beskriver är särskild ny eller utmärker utvecklingen från det sena 1990-talet och framåt. Jag skulle säga att det tekniskt-rationella idealet har varit dominerade under hela den moderna skolans utveckling. Likaså har bedömning och kartläggning av barn en omvitnad lång historia. Att lärares erfarenhet är en underskattad källa till kunskap är i ett sådant perspektiv kanske snarare en följd av okunskap och kompetensbrist än att vara något som uppkommit under den senaste tidens skolutveckling.

Westman uttalar påståendet att lärares levda erfarenhet inte tas tillvara utifrån policynivå eller utifrån relationen mellan lärares arbete och styrdokumentet. Skolkulturforskningen visar emellertid att på framgångsrika utgår skollärdare och lärare från de lokala behoven och lärarnas erfarenheter av det vardagliga arbetet. Den forskningen redovisar inte Westman. På ett sätt ligger det i sakens natur att man inte kan finna hur den levda erfarenheten

tas tillvara på policynivå, i styrdokumentet. Det återfinns man i historien om de lokala skolorganisationernas liv och hur samarbetet mellan lärare och skolledare har utvecklats.

Mest kritisk är jag till delar av forskningshantverket som exempelvis urvalsprocessen och datainsamlingen. I artikel två beskrivs hur inbjudningar till 64 skolor skickades ut. Två skolor visade sig vara intresserade. Jag frågar mig varför inte mer arbete lades ner på att i en kvalitativ studie som denna erhålla variation i urvalet? I artikel tre får lärarna själva välja vilken dokumentation de ska ge vidare till forskaren. Här är jag också kritisk till på vilket sätt variation i urvalet har säkrast genom att exempelvis göra klart urvalskriterierna. Intrycket förstärks av att ostrukturerade intervjuer använts för att följa upp den dokumentation lärarna valde. Kan det vara så att tanken är att om lärare får välja fritt och tala fritt så kommer deras levda erfarenheter fram? Jag kanske är det så, tänker jag, men det är inte givet.

Avslutningsvis vill jag mena att Westman genom sin studie påminner om vad det innebär att vara människa, att det är mer än att vara en kugge i ett rationalistiskt utbildningsmaskineri. Genom hela avhandlingen arbetar Westman med att formulera en annan logik än den tekniskt rätlinjiga och målrationella. Som läsare blir man lätt snurrig av alla mångtydigheter, sammanflätanden och korsställningar. Men det är just det som är livet, förstår jag att Westman menar. Jag ser fram emot Westmans fortsatta forskarverksamhet och särskilt de mer praktiska förslagen som kan omsättas politiskt.